

Ons Buiten, de historie van een Utrechtse tuindersvereniging

In 1913 richtte de plaatselijke afdeling van de Volksbond tegen

Drankmisbruik de eerste Utrechtse volkstuinvereniging op.

Een afsplitsing van ontevreden leden leidde in 1929 tot Ons Buiten, dat zich zou ontwikkelen tot een bloeiende vereniging van siertuinders en anno 2017 onderdeel is van de openbare groenvoorziening in de wijk Voordorp.

Op maandag 10 juni 1929 verscheen in het *Utrechtsch Dagblad* het volgende bericht: 'Zaterdagmiddag heeft de officieele opening plaats gevonden van de volkstuinten van de Vereeniging van Volkstuinders 'Ons Buiten'. Een stroomende regen daalde neer

toen de opening een aanvang zou nemen, maar, gelijk één der sprekers zeide, is dit te beschouwen als een weldaad voor het gewas. Inderdaad zal dit malsche regentje, dat Zaterdag op de aanwezigen neerstroomde, aan het gewas veel goed

gedaan hebben. Zoals bekend, liggen de tuinen van de leden deze nieuwe vereniging achter den Ezelsdijk, welke loopt van den tol aan de Blauwkapelscheweg tot aan het fort de Bilt. Ondanks het slechte weer bestond er groote belangstelling voor de opening deze tuinen.'

De uitvoerige berichtgeving over de oprichting van Ons Buiten in de Utrechtse pers was mede het gevolg van het feit dat de volkstuin in de jaren twintig van de vorige eeuw nog een vrij nieuw verschijnsel was. Toch is Ons Buiten niet de oudste volkstuinvereniging in Utrecht.

Het Nut en de Volksbond

De eerste aanzet tot het volkstuinwezen in de gemeente Utrecht werd gegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De voornaamste doelstelling van deze ver-

Hans Lagers

Studeerde geschiedenis en prehistorie aan de RU Utrecht en werkte tot 2016 bij de afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht. Hij is lid van Ons Buiten, van welke vereniging hij nu het archief beheert.

eniging was de bevordering van het algemeen welzijn, in het bijzonder dat van de zogenoemde 'lagere' klassen. Een van de middelen waarmee de Maatschappij dit doel probeerde te bereiken, was de volkstuin. Want, zo redeneerde zij, door aan 'werklieden en daarmede gelijk te stellen personen' de mogelijkheid te bieden om tuingrond te huren, werd aan hen de gelegenheid geboden om het karige gezinsinkomen te verhogen door middel van het telen van aardappelen en groenten. Omstreeks 1906 vroeg de afdeling Utrecht van 'het Nut', zoals deze instelling doorgaans werd aangeduid, een subsidie aan bij het hoofdbestuur voor de aankoop van een stuk tuingrond. In samenwerking met de plaatselijke vereniging Armenzorg had deze afdeling al contact opgenomen met een boer die bereid was om grond, gelegen aan de Ezelsdijk, te verkopen. Deze plannen gingen echter uiteindelijk niet door: de militaire autoriteiten, beducht dat de aan te leggen tuinen een vrij schootsveld vanuit de nabij gelegen forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden belemmeren, weigerden hun medewerking te verlenen. Op grond van de zogenoemde Kringenwet was het destijds namelijk verboden om binnen een bepaalde afstand van een vestingwerk te bouwen of houtgewas te planten.

Een volgende poging om te komen tot de aanleg van een volkstuintencomplex, werd gedaan door de Volksbond tegen Drankmisbruik. Zoals al uit de naam blijkt, had deze vereniging zich tot doel gesteld om het in die tijd zeer grote alcoholmisbruik te bestrijden. Daarbij was de volkstuin volgens de opvatting van de Volksbond een belangrijk hulpmiddel: wie een tuin moest onderhouden, had immers geen tijd meer om in de kroeg te zitten. In 1912 richtte de

Zaterdag had onder een stortregen de officieele opening plaats van de volkstuintjes „Ons Buiten” aan den Ezeldijk te Utrecht. We namen er deze foto, met in het midden den burgemeester van Maartensdijk.

Utrecht in Woord en Beeld 1929

□ COLLECTIE ARCHIEF TUINENPARK ONS BUITEN

afdeling Utrecht van de Volksbond zich tot het gemeentebestuur van Utrecht met het verzoek een stuk grond te mogen huren dat kort tevoren door de gemeente was aangekocht. Op deze grond, gelegen tussen de toenmalige Blauwkapelseweg (de huidige Prof. Jordanlaan) en het spoorlijntje naar de gemeentelijke gasfabriek, zouden vervolgens 'arbeiderstuinen' kunnen worden ingericht. Nog in datzelfde jaar stemde de gemeenteraad met dit verzoek in en zo

ontstond in 1913 het eerste Utrechtse volkstuintencomplex, toen nog gelegen op het grondgebied van de gemeente Maartensdijk. Opmerkelijk was wel dat de fractie van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP) in de gemeenteraad had tegengesteld, omdat die van mening was dat de arbeiders - in plaats van een substantiële verbetering van hun leefomstandigheden te verkrijgen - nu werden afgescheept met een tuintje dat zij ook nog in hun schaarse vrije tijd moesten bewerken.

Het terrein aan de Blauwkapelseweg had aanvankelijk een grootte van circa 2,5 hec-

De Ezelsdijk omstreeks 1910. Links is nog net het tolhuisje te zien, achter het tolhek begint de weg naar fort Blauwkapel. Op deze plaats ligt nu het Eykmanplein.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Een tuinhuisje op Ons Buiten in de jaren dertig, met op de achtergrond enkele houten huizen aan de Ezelsdijk

□ COLLECTIE ARCHIEF TUINENPARK ONS BUITEN

tare, maar in de daaropvolgende jaren werd het gestaag uitgebreid. In 1920 had de Volksbond al de beschikking over ruim 7 hectare, waarop ongeveer 650 tuinen van 100 vierkante meter waren uitgezet. Er werden voornamelijk aardappelen en groenten geteeld, met hier en daar wat bloemen. Na verloop van jaren verrezen er op de tuinen ook diverse provisorisch gebouwde houten huisjes.

Afscheiding uit onvrede

Tot 1928 bood de Utrechtse afdeling van de Volksbond tegen Drankmisbruik de enige mogelijkheid om in georganiseerd verband te tuinieren. Een aantal leden van de Volksbond, onder leiding van de heren J.F. Schoemaker en F.H. Bronkhorst, was echter in toenemende mate ontevreden over de gang van zaken binnen de vereniging. Een van de belangrijkste bezwaren betrof het in hun ogen onvoldoende toezicht van het bestuur, waardoor iedere tuinder maar kon doen wat hem het beste uitkwam, zodat het complex een rommelige en onverzorgde indruk maakte. Herhaalde verzoeken aan het bestuur om maatregelen te treffen, hadden geen effect, waarop de ontevreden leden uiteindelijk besloten zich van de Volksbond af te scheiden en een eigen vereniging op te richten. Op woensdag 12 september 1928 belegden twaalf huurders van de Volksbondtuinen een vergadering in café Laponder aan de Oudegracht. Daarin werd een voorlopig bestuur gekozen, met Schoemaker als voorzitter. Enkele weken later, op 25 oktober, vond de officiële oprichting van de vereniging plaats, die de voorlopige naam 'Vereniging van Volkstuinders' kreeg. Intussen was er ook al omgezien naar een eigen terrein voor de nieuwe vereniging.

Dit werd gevonden aan de Ezelsdijk, even ten oosten van de Blauwkapelseweg, waar van boer W. de Groot een strook weiland werd gepacht. In februari 1929 werd een begin gemaakt met de inrichting van het complex. Ondanks het feit dat de meeste huurders alleen de vrije zaterdagmiddag ter beschikking hadden (het was de leden namelijk niet toegestaan om op zondagen in de tuin te werken), was men al gauw zo ver gevorderd dat de eerste gewassen konden worden gepoot. In het midden van het terrein werd een hoofdpad aangelegd, waarvan de sintels gratis door de naburige gasfabriek aan de nog armlastige vereniging waren geleverd. Aan iedere kant van dit sintelpad werden 25 tuinen van 100 vierkante meter uitgezet. De nieuwe huurders waren verplicht om hun tuinen af te

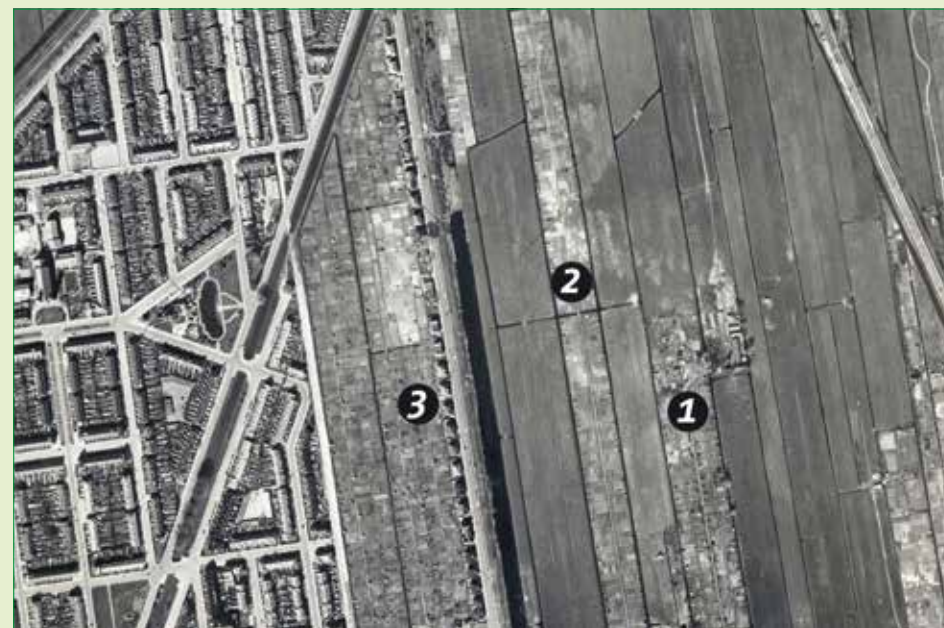
scheiden met een ligusterhaag en eventuele huisjes moesten aan de achterkant van het perceel worden gebouwd. Die huisjes mochten bovendien niet groter zijn dan vier vierkante meter en ze moesten worden opgetrokken uit hout of riet, zodat zij - in geval van een mobilisatie - weer snel konden worden afgebroken. De tuinen lagen immers binnen de 'fortenkring'. Het had het bestuur dan ook heel wat overredingskracht gekost alvorens het Departement van Oorlog toestemming gaf voor het plaatsen van opstallen en het planten van bomen.

De officiële opening van het nieuwe complex, dat inmiddels de naam 'Ons Buiten' had gekregen, vond plaats op zaterdag 8 juni 1929. De talrijke aanwezigen, onder wie de Maartensdijkse burgemeester C.

Het bestuur van Ons Buiten poseert met het gemeentebestuur van Maartensdijk voor het clubhuis ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de vereniging. Derde van links M.J. de Marie, voorzitter van 1931 tot 1960, met aan zijn linkerhand burgemeester R. Tjalma.

□ COLLECTIE ARCHIEF TUINENPARK ONS BUITEN

Luchtfoto uit 1951 van een gedeelte van de gemeente Maartensdijk, met de terreinen van Ons Buiten (1), De Pioniers (2) en de Volksbond tegen Drankmisbruik (3)

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

van der Voort van Zijp - in wiens gemeente de tuinen waren gelegen - werden welkom geheten door de heer Bronkhorst, die Schoemaker in januari 1929 als voorzitter had opgevolgd. In zijn toespraak herinnerde Bronkhorst aan het geschil met de Volksbond en de talrijke moeilijkheden die de vereniging had ondervonden bij het verkrijgen van een geschikt stuk grond. Doordat het aantal aspirant-leden snel toenam, kon nog in diezelfde zomer aan de andere zijde van de toegangsweg naar de boerderij van De Groot een tweede strook grond worden gepacht, even groot als de eerste, waarop eveneens vijftig tuinen werden aangelegd.

Nutstuinders en siertuinders

Omdat de leden van Ons Buiten meerdere tuinen mochten huren (maximaal drie), bleek een nieuwe uitbreiding van het complex noodzakelijk, zodat de vereniging in 1931 al circa 125 leden telde met samen 175 tuinen. In dat jaar werd M.J. de Marie voorzitter, die de vereniging ruim 28 jaar zou leiden. De Marie was een krachtig bestuurder en begenadigd spreker, maar zijn manier van leidinggeven werd door zijn medebestuurders nog al eens als autoritair ervaren. Maar de overredingskracht van De Marie kwam tijdens de vaak moeilijke onderhandelingen die hij namens de vereniging met het Departement van Oorlog voerde goed van pas, want voor iedere wijziging op het tuinencomplex was toestemming van de militaire autoriteiten vereist. Een van die wijzigingen betrof de bouw van een eigen clubhuis.

Een belangrijke bepaling in het reglement van Ons Buiten luidde namelijk dat ieder perceel voor minstens de helft uit siertuin moest bestaan. Dit leidde onder de leden tot een groeiende interesse voor het kweken van bloemen en planten. Het bestuur moedigde deze activiteiten aan door het organiseren van tentoonstellingen en het houden van lezingen en cursussen voor leden en andere belangstellenden. Een verenigingsgebouw was daarvoor onmisbaar, en het bestuur besloot daarom in 1933 ter financiering hiervan aandelen van f5,- per stuk uit te geven, in die tijd van economische crisis een fors bedrag. Mede doordat

veel leden naderhand hun aandeel aan de vereniging schonken, kwam het benodigde bedrag in korte tijd bij elkaar, en zodoende kon in augustus 1934 de officiële opening van het nieuwe clubhuis plaatsvinden. Ons Buiten werd daarmee de eerste tuindersvereniging in Utrecht met een eigen verenigingsgebouw.

Deze siertuinverplichting had mede tot gevolg dat zogeheten nutstuinders - tuinders die voornamelijk belangstelling hadden voor het telen van groenten en aardappelen - geen lid werden van Ons Buiten. Maar ook leden die hun tuin niet

Het echtpaar De Ranitz wordt verwelkomd voor de officiële opening van het nieuwe complex van Ons Buiten op 8 juni 1963.

□ COLLECTIE ARCHIEF TUINENPARK ONS BUITEN

goed onderhielden, konden op grond van het strenge reglement zonder pardon uit de vereniging worden gezet. Een en ander leidde ertoe dat het ledenbestand van Ons Buiten in toenemende mate werd gevormd door kleine ambtenaren en middenstanders. Buitenstaanders noemden Ons Buiten daarom wel de ‘witte boordenclub’.

Gedwongen verhuizing

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de tuinen van Ons Buiten in toenemende mate gebruikt ter aanvulling van het steeds schaarser wordende voedselpakket. Vooral aardappels en uien werden toen veel verbouwd, maar er waren ook tuinders die tabak gingen kweken als gevolg van het wegvallen van de import uit Nederlands-Indië. Om te voorkomen dat minder eerlijke lieden er met de oogst vandoor gingen, werd er vaak in de huisjes overnacht. Bij de bevrijding in mei 1945 bood het complex een troosteloze aanblik. In de, uitzonderlijk strenge, laatste oorlogswinter waren alle huisjes, schuttingen en dergelijke als brandhout in de kachels verdwenen. Tegen het einde van de oorlog, toen de geallieerden over de Veluwe in westelijke richting oprukten, had de Duitse bezetter bovendien dijken en gemalen rondom Utrecht vernield, waardoor het terrein van Ons Buiten onder water stond. Meteen na de bevrijding werd begonnen met het herstel van de tuinen, maar het zou door materiaalgebrek nog geruime tijd duren voordat dit geheel was voltooid. De jaren na de oorlog stonden in het teken van de wederopbouw en stadsuitbrei-

ding. Er moesten veel nieuwe woningen worden gebouwd en daarvoor was grond nodig. Het lag dus voor de hand dat de gemeente Utrecht voor de verwezenlijking van haar bouwplannen het oog richtte op de omliggende plattelandsgemeenten. Met de grenswijzigingen van 1954, waarmee haar grondgebied verdubbelde, verkreeg de stad ten slotte de broodnodige ruimte. Zo werd het zuidelijke deel van de gemeente Maartensdijk door Utrecht geannexeerd, waarna het gebied ten noorden van de Ezelsdijk werd bestemd voor woningbouw en wegenaanleg. Als gevolg hiervan moesten de complexen aan de Ezelsdijk - behalve Ons Buiten lagen daar de tuinen van de Volksbond tegen Drankmisbruik (in de volksmond ook wel aangeduid als de ‘drankmisbruikers’) en De Pioniers - worden opgeofferd. Als eerste verdween in 1955 het complex van de Volksbond, die een tijdelijk terrein aan de Mr. Tripkade kreeg toegewezen. In de loop van 1958 moesten ook Ons Buiten en De Pioniers hun terreinen aan de Ezelsdijk ontruimen ten behoeve van het uitbreidingsplan Tuindorp-Oost. Beide verenigingen kregen een vervangend complex toegewezen in de Voorveldsepolder ten oosten van de Oosterspoorbaan. Nadat Ons Buiten en De Pioniers hier in 1959 hun vaste plaats hadden gevonden, kregen zij in 1960 gezelschap van de Volksbond. Het terrein van deze laatste vereniging aan de Mr. Tripkade moest worden ontruimd in verband met het bouwrijp maken van gronden in Overvecht-Zuid. De tuinders van de Volksbond werden ondergebracht

Een van de lanen op Ons Buiten omstreeks 1963

□ FOTO J.P. VAN ALFF | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

op een terrein tussen de Oosterspoorbaan, de spoorweg Utrecht-Amersfoort en de tegenwoordige Eykmanlaan. Bij die gelegenheid werd de naam van deze vereniging gewijzigd in De Driehoek.

Standaard volkstuinhuisje

Het vertrek van de Ezelsdijk betekende voor Ons Buiten weinig minder dan een ramp. Dit bleek alleen al uit het feit dat van de ruim honderd leden er slechts 28 mee verhuisden naar het nieuwe terrein in de Voorveldsepolder. Vooral de oudere leden konden of wilden niet opnieuw beginnen, ondanks de vergoeding die de gemeente bood voor het verlies van hun tuinhuisje, want bij de aanleg van het complex kwam heel wat kijken. Drassige weidegrond moest worden omgespit en bewerkt, beplanting moest worden aangebracht en huisjes moesten weer worden opgebouwd. Een nadeel was bovendien de geïsoleerde ligging van het nieuwe terrein, dat alleen was te bereiken via een smal en hobbelig pad langs de Oosterspoorbaan. Ondanks deze problemen werd er hard gewerkt aan de totstandkoming van het tuinenpark. Vanaf het oude complex aan de Ezelsdijk werden in maart 1959 28 huisjes overgebracht naar het nieuwe terrein. Het betrof huisjes van diverse maten en modellen, waaronder zelfs een huisje dat was gemaakt van een halve spoorwagon. Dit allegaartje was het hoofd van de afdeling Plantsoenen van de gemeente Utrecht, de heer J.P. van Alff, echter een doorn in het oog. Hij bepaalde daarom dat de oude huisjes mochten blijven staan tot 1 april 1969, maar daarna moesten ze zijn vervangen door een nieuw standaardmodel volkstuinhuisje. De gemeentelijke architect A. Salvatore ontwierp daartoe een hou-

ten huisje dat in meerdere afmetingen kon worden gebouwd. Doordat het ontwerp zo eenvoudig mogelijk was gehouden, kon zo'n huisje door een handige tuinder zelf in elkaar worden gezet.

Na enkele jaren van noeste arbeid kon het nieuwe complex op 8 juni 1963 officieel worden geopend door de burgemeester van Utrecht, jhr. C.J.A. de Ranitz. Ondanks de oprukkende nieuwbouw in Tuindorp-Oost lag Ons Buiten in die tijd nog in een vrij landelijke omgeving. Aan de noordzijde van het complex was een gemeentelijk sportpark aangelegd, en aan de oostzijde reikten de weilanden voorbij het fort Voor-

dorp tot aan de bebouwing van De Bilt. Maar nadat in 1970 het nieuwe Veemarkt-complex in gebruik was genomen, enkele jaren later gevolgd door de openstelling van de snelweg A27 tussen Rijnsweerd en Hilversum, bleef er van de vroegere rust op Ons Buiten steeds minder over.

Openbare groenvoorziening

Midden jaren tachtig werd Ons Buiten opnieuw in haar voortbestaan bedreigd, toen de gemeente Utrecht haar voornemen bekendmaakte om in de Voorveldsepolder - ter plaatse van het sportpark en de beide volkstuincomplexen - de nieuwe

Overzichtsfoto van Ons Buiten eind jaren 60, genomen vanaf een flatgebouw aan de Winklerlaan.

□ COLLECTIE ARCHIEF TUINENPARK ONS BUITEN

woonwijk Voordorp te realiseren. Het bestuur van Ons Buiten reageerde op deze onheilstijding met het voorstel om het complex in deze wijk te integreren als een openbare groenvoorziening, waardoor het nu ook toegankelijk werd voor het publiek. Dit voorstel werd uiteindelijk door het gemeentebestuur overgenomen, zodat Ons Buiten niet opnieuw hoefde te wijken voor de oprukkende woningbouw. In de loop der jaren zijn de banden tussen het Tuinenpark Ons Buiten - zoals de vereniging sinds 2010 officieel heet - en de wijk Voordorp steeds nauwer aangehaald. Veel Voordorpers komen naar Ons Buiten voor een wandeling langs de siertuinen. Ook is er een dierenweide die vooral kinderen trekt. De percelen kweekveld die bestemd zijn voor het telen van groenten en bloemen, kunnen mede door belangstellenden uit de wijk worden gehuurd. Een ander gedeelte van het kweekveld wordt gebruikt voor schooltuintjes. Daarmee lijkt het voortbestaan van Ons Buiten voor de komende tijd gewaarborgd.

Literatuur

A. Hobbelenk, H. van de Klippe en H. Lagers, m.m.v. A. Ankoné, N. Feenstra, V. Lansink en H. Stekelenburg, *Tijd van de tuin* (Utrecht 2016).
Door de tuin geleid. Uitgave van het bureau Sport en Openluchtrecreatie van de gemeente Utrecht, in samenwerking met het bureau Voorlichting (Utrecht 1977).

De drie volkstuincomplexen bij Voordorp in 1992. Linksonder De Pioniers, in het midden (bijna geheel omsloten door bebouwing) Ons Buiten en links daarvan De Driehoek. Rechtsonder het Veemarktterrein.

□ FOTODIENST GAU | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL